

**ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПАРАМЕТРИЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК РОЗВИТКУ
УЧНІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ ШКІЛ**

Резюме. У статті здійснено ретроспекцію історичних витоків наукових знань про сутність людини, напрями і способи її навчання, виховання і розвитку. Прослідковано еволюцію уявлень про природу людини від античності до сучасності, наведено результати вивчення філософських, педагогічних та антропологічних доробок щодо природних резервів людини та шляхів їх розвитку. Розглянуто розвиток дитини у просторовому, часовому та енергетичному вимірах.

Ключові слова: особистість, розвиток і виховання особистості.

Постановка проблеми. Сьогодні абсолютно очевидним є той факт, що ефективність виробництва та економічне зростання будь-якої держави залежить не тільки від обсягу готівкового фінансового капіталу та запасу природних ресурсів, а й не меншою, а може бути і більшою, мірою від «людського фактора» - рівня особистісного розвитку, професійної підготовленості та інтелектуальної мобільності фахівців, їх вміння самовдосконалюватися. У 70-ті роки минулого століття у контексті обговорення проблем «людського капіталу» і «людських ресурсів» у міжкраїнових порівняльних дослідженнях вперше з'явилося поняття «людський потенціал». Науковцями і політиками було визнано, що у наступному, ХХІ столітті, основною умовою розвитку виробництва і відтворення суспільної цілісності, мірою всіх соціально-економічних реформ буде сьогоднішнє збагачення інтелекту людини, її творчого потенціалу, фізичних та духовно-моральних сил.

У ХХ столітті відбулася інтеграція різних виробничих галузей, способів комунікації та взаємодії людей. Об'єднання технічних і антропологічних наук, яке стало поштовхом до формування постіндустріальної епохи, спричинило принципово нові взаємовідносини між вченнями про природу і суспільство. Це актуалізувало дослідження нереалізованих можливостей людини, резервів її розвитку. Нагальною проблемою у вивченні сутності людини та її ролі у подальшій еволюції цивілізації на сучасному етапі виступає формування нових напрямів і способів навчання і виховання підрастаючого покоління. Тому **метою статті** обрано аналіз наукових підходів до навчання і розвитку учнів, з'ясування шляхів більш ефективного використання резервів фізичного та розумового розвитку дитини з метою забезпечення належного рівня її підготовки до продуктивної життєдіяльності в особистісному та професійному аспектах.

Аналіз досліджень і публікацій. Як засвідчує аналіз джерельного масиву з філософії та педагогіки, витоки проблеми визначення сутності людини, а отже – можливих шляхів і способів її навчання і розвитку, беруть початок в античності. Так, перші систематичні спроби пізнання живої природи були зроблені такими античними філософами, як Гіппократ, Геродот, Аристотель, Гален, Платон, Сократ. Саме Гіппократа (450 рік до н.е.) більшість науковців вважає засновником медицини, Геродота (400 рік до н.е.) – батьком історії, Аристотеля (300 рік до н.е.) – основоположником природознавства, Платона (400 рік до н.е.) – творцем державності й права, Сократа (450 рік до н.е.) – фундатором педагогіки. Доробки цих видатних особистостей далекого минулого слугували підґрунтям подальших досліджень епохи Середньовіччя та Відродження, коли в науці почали розрізняти два підходи до розуміння сутності людини, а отже, - і шляхів її розвитку: 1) людина визнавалася елементом живої природи і пріоритет надався її тілесній організації (фізичному розвитку); 2) людина вважалася елементом культури і пріоритет надавався її духовній організації (духовному розвитку) [2]. Отже, біологічне в людині характеризувалося фізичним розвитком, включаючи морфологічні, біохімічні та фізіологічні зміни, духовний розвиток знаходив втілення в інтелектуальному та соціальному зростанні. Поєднання названих підходів (певний «fusion» антропології, анатомії та медицини, філософії та психології) найкращим чином з часом відтворилося у педагогіці – загальнонауковому підґрунті навчання, виховання і розвитку дитини.

Значущими у визначенні підходів до навчання і розвитку учнів є дослідження Б. Ананьєва, П. Лесгафта, В. Бехтерева, Л. Божович, Б. Бім-Бада, І. Сеченова, І. Пірогова, К. Ушинського, Л. Виготського, В. Давидова, Е. Геккеля, С. Рубінштейна, М. Монтесоррі, С. Русової, В. Сухомлинського та ін. У доробках названих авторів висвітлено особливості розвитку психіки, мислення та мови дитини, її моторної та сенсорної сфер, наведена вікова періодизація розвитку, розкрито значення діяльності та спілкування у розвитку дитини, описано взаємозв'язок навчання і розвитку, особливості її взаємодії з оточенням. Завдяки багаторічним пошукам названим ученим вдалося встановити закони індивідуального та суспільного розвитку особистості, окреслити коло чинників та умов розвитку. Зокрема названими авторами встановлено, що розвиток будь-якого об'єкта являє собою закономірну зміну в часі, яка виражена в його кількісних, якісних і структурних перетвореннях, процес переходу з одного стану в інший, більш досконалий, перехід від старого якісного стану до нового якісного стану, від простого до складного, від нижчого до вищого. Розвиток є там, де «нове перериває існування старого, вбираючи з нього все позитивне, життєздатне. Отже, розвиток характеризується спадкоємністю, послідовністю, незворотністю, спрямованістю та збереженням досягнутих результатів. Розвиток – не пряма лінія і не рух по замкненому колу, а спіраль з нескінченною кількістю витків» [1].

Дослідження сучасних авторів – К. Абульханової-Славської, М. Амосова, К. Бальсевича, Л. Волкова, В. Зоріна, А. Реана, М. Боришевського, С. Максименка, Т. Ротерса, В. Семіченка та ін. розкривають причини та рухомі сили розвитку дитини, визначають саморозвиток і саморух як фундаментальну здатність людини бути відповідним дійсності суб'єктом власного життя. Цінним доробком цих науковців також є встановлення характерної особливості розвитку як процесу, а саме – діалектичного переходу кількісних змін у якісні перетворення фізичних, інтелектуальних і духовних характеристик особистості.

Виклад основного матеріалу. Вивчення численного масиву наукових джерел надає підстави для ствердження, що проблеми виникнення, еволюціонування та розвитку людини цікавили дослідників різних галузей, країн та епох. Аналіз тематики доробок різних авторів показує, що антропологічні знання накопичувалися поступово, разом із філософськими, загально-біологічними, медичними та психологічними. В узагальненому вигляді основні висновки з праць філософів і просвітителів, вчення яких складають базову основу наукових поглядів на сутність сучасної людини, можливість і необхідність її навчання і розвитку, можна сформулювати наступним чином:

- людина – це явище, що належить двом різним світам – природі та етиці, що і зумовлює специфіку її розвитку (І. Кант);
- людина – це «бездушний телесний механізм», розвитком якого можна управляти, використовуючи певні закони та закономірності (Р. Декарт);
- людина – суб'єкт суспільно-політичного життя і тому її розвиток відбувається разом з розвитком певної спільноти (Т. Гоббс);
- душа людини – це «чистий аркуш паперу» (*tabularasa*), який можливо заповнювати, а отже, – навчати і розвивати дитину (Дж. Локка) [2].

Отже, представники різних філософських шкіл процес розвитку людини пояснюють різним чином. Прихильники ідеалістичної філософії (Платон, Гегель) вважають, що розвиток людини є процесом стихійним, некерованим і спонтанним; вони відстоюють думку, що розвиток відбувається незалежно від умов життя, він детермінований лише «вродженою потенцією», а пізніше – зумовлений долею людини. Біхевіористи (Дж. Уотсон, Б. Скіннер, І. Павлов) наполягають, що розвиток людини відбувається через взаємодію з навколишнім середовищем, а поведінка дитини – являє собою «управляемый процесс, который зависит от раздражителя (стимула) и требует положительного подкрепления (поощрения) или наказания в случае неадекватной реакции». Гуманісти (Е. Роджерс, А. Маслоу) в якості основи розвитку особистості розглядають самоактуалізацію, яка орієнтує людину на реалізацію своїх задатків [9].

Підсумовуючи різні філософські вчення про природу людини, робимо такі висновки: всі загальнонаукові погляди на сутність людини розташовані в межах одного предметно-понятійного континуума з протилежними полюсами – абсолютизація тваринного у людині, коли її природа не змінюється впродовж історії та визнання культурно-історичної еволюції, притаманній людині, яка й спричиняє зміни в ній. Відповідно до цього, провідними шляхами і чинниками розвитку дитини можна обрати: по-перше, психофізіологічні закономірності розвитку людини; по-друге, культурно-історичний досвід розвитку суспільства.

Отже, розмежовуючи поняття «людина» у загальнонауковому та прагматичному аспектах, можна виокремити два ключових напрями її розвитку: перший – коли маємо результат того, що «робить з людини природа» і другий – коли результат отримуємо з того, що «робить людина з себе сама» [2, 326]. Тобто людина в сутнісному сенсі – це результат інтеграції внутрішнього саморозвитку та зовнішніх впливів.

Названі вище концепції розглядають людину в її взаємодії зі світом, в якому вона живе і діє: космосом, природою, соціумом, культурою. Ця взаємодія характеризується просторовими, часовими та енергетичними параметрами.

Загальновідомо, що розвиток дитини – це складний, тривалий і суперечливий процес. Зміни в організмі людини відбуваються впродовж усього життя, але особливо інтенсивно змінюються фізичні дані та духовний світ в дитячому і юнацькому віці. Розвиток людини є безперервним процесом, який не припиняється до кінця її життя. Під час зростання дитина зазнає різних фізичних (морфологічних, біохімічних, фізіологічних, соціальних, духовних) змін. Проте, розвиток не обмежується кількісними змінами, зростанням того, що вже є, а містить «перерви безперервності» [8], тобто зміни якісні. Кількісні зміни – збільшення одних і зменшення інших її ознак, зумовлюють виникнення нових особистісних якостей дитини; якісні зміни спричиняють оновлення структури її особистості. Отже, розвиток дитини є дуже складним інволюційно (лат. *involutio* – згортання) – еволюційним (лат. *evolutio* – розгортання) поступовим процесом, у ході якого відбуваються як прогресивні, так і регресивні інтелектуальні, особистісні, поведінкові та діяльнісні зміни в самій людині. При цьому, впродовж життя відбувається зміна напрямку, інтенсивності, характеру та якості розвитку [4].

Таким чином, розвиток дитини – це певний рух, який відбувається у просторі й часі завдяки енергетичному та інформаційному надходженням. При цьому, простір і час – категорії, що належать до фундаментальних філософських та загальнонаукових. Саме ці поняття характеризують визначеність існування людини, його тривалість і будову, зв'язки між явищами та процесами, що його супроводжують. Використання цих понять значно розширює уявлення про освітній процес, який у даному випадку не обмежується певними напрямами, вздовж яких має «рухатися» учень і дозволяє уникати лінійності розвитку, яка перетворюється на нелінійність, більш притаманну природним процесам.

Очевидним є той факт, що кожній людині для комфортного існування потрібний власний індивідуальний простір: географічний (територіальний) – робоче місце, місце для відпочинку, місце для спілкування та ін.; фізичний (предметний) – предмети довкілля, повітря, сонячне світло, волога; соціальний – відносини з іншими людьми; інформаційний – ресурси, які вже використовуються та можуть бути використані. Обсяг та якість географічного простору визначається батьками дитини вдома та педагогічними працівниками в школі. На жаль, при цьому не завжди враховуються побажання дитини щодо наповнення цього простору улюбленими предметами, які забезпечують їй комфортне існування.

Вимоги до якості наповнення фізичного простору також можна сформулювати через параметри комфортності: температура повітря, відсоток вологості, рівень освітленості, режим провітрювання приміщення тощо, які можна створювати і підтримувати певними зусиллями. При цьому антропометричні розміри тіла дитини обмежують її фізичний простір, врахування психологічної типології дитини (екстраверт – інтроверт) та уявлень про комфортну дистанцію спілкування зумовлює обсяг її соціального простору. Комфортність соціального простору забезпечити значно складніше, оскільки під час організованого навчання учнів більшість актів спілкування є примусовими (опитування, бесіди і т.і.). Неможливість через певні об'єктивні причини підтримувати комфортну дистанцію спілкування з окремими суб'єктами навчально-виховного процесу (наприклад, сусідство по парті чи навчання в одному класі) може спричинити виникнення конфліктів і вплинути на якість соціального простору.

Виключно важливим у постіндустріальному, інформаційному суспільстві є поняття інформаційний простір, який сьогодні включає значну кількість каналів надходження значних обсягів інформації – періодичні видання, телебачення, радіомовлення, internet. Отримання, обробка, обмін, зберігання та використання інформації – функції, які разом з достовірністю та корисністю інформації характеризують якість цього простору.

В організмі людини постійно відбуваються фізико-хімічні процеси, частка енергії яких перетворюється на механічну та психічну енергію. Від енергетичних характеристик дитини залежить рівень освоєння нею певного простору, освітнього зокрема. Зрозуміло, що чим вищий рівень енергії, тим більшим може бути обсяг потенційних ресурсів дитини, а отже, – більшим обсяг опанованого простору. Чим більша узгодженість рівня енергії з обсягом індивідуального простору дитини, тим стійкішим і комфортнішим буде її існування у даному просторі.

Для опису часових характеристик розвитку дитини сучасні науковці пропонують використовувати наступні, загальнонаукові та інтуїтивно зрозумілі, параметри: насиченість життя подіями, рівень впорядкованості інформації, швидкість її оновлення. Цікавим, на наш погляд, є такий часовий параметр, як особистісний час – потік подій, на які людина реагує, які ініціює та бере участь сама. Комфортність часового виміру розвитку дитини при цьому складають можливість прогнозування подій, їх певна насиченість, швидкість і взаємозв'язок, керованість та розуміння причин і наслідків. Рівень комфортності часового виміру, як і просторового, багато в чому залежить від самої дитини, зокрема її активності, проте він визначається й іншими, об'єктивними чинниками.

Враховуючи зазначене вище, констатуємо, що позитивної динаміки у розвитку дитини можна досягнути лише за умови соразмірності індивідуального простору, часу, особистісної енергії та інформаційного ресурсу, коли забезпечена узгодженість між зовнішнім, об'єктивним і внутрішнім, суб'єктивним простором.

Отже, для створення середовища повноцінного розвитку дитини необхідно встановити кількісні та якісні критерії оцінювання (числові значення параметрів) ступеня комфортності індивідуального простору, часового виміру та енергетичного забезпечення розвитку.

Висновок. Ретроспекція документів минулого і наукових досліджень та публіцистичних статей сучасності засвідчує, що становище людини в історії цивілізації змінювалося неодноразово. Був час, коли фізична сила людини (рівень фізіологічного розвитку) була основним енергетичним чинником виробництва. Згодом на зміну енергетичних функцій людини прийшли технологічні функції, інструментальна і механізована праця; зі створенням машин і обладнання з автоматичним управлінням технологічні функції передалися технічним засобам, а людині залишилися контрольно-регулюючі та управлінські функції (рівень розумового розвитку). Таким чином відбулася зміна пріоритетів у провідних параметрах людини нового тисячоліття з антропометричних на нейрофізіологічні.

Здійснене дослідження засвідчує, що сьогодні нараховується близько 200 людинознавчих дисциплін, які вивчають розвиток людини як біологічної та соціальної істоти, психофізіологічного індивіду. Актуальним на сучасному етапі є встановлення чинників, що впливають на цей процес при взаємодії дитини з довкіллям (живою та неживою природою, суспільством, технікою і технологіями). Важливим також є опис розвитку дитини у просторово-часовому, енергетично-інформаційному виміру.

Перспектива подальших досліджень. Погоджуючись з думкою Аристотеля про те, що все, що з'являється у суспільстві, зобов'язано його членам, вважаємо, що будь-яке суспільство історично виступає реалізацією природного потенціалу кожної людини. Саме тому передбачення розвитку дитини, а також його спланована організація шляхом освіти (навчання і розвитку), надає підстави для загального прогнозу подальшого розвитку суспільства у межах окремої країни або нації чи людства взагалі. Розкриття цього аспекту й потребує подальшого вивчення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адаменко О.В. Українська педагогічна наука в другій половині ХХ століття: монографія / О.В. Адаменко. – Луганськ: Альма-матер, 2005. – 704с.
2. Антология мировой философии: в 4 т. – М.: Мысль, 1969. – Т. 1: Философия древности и средневековья: в 2ч. – 936с.
3. Бальсевич В.К. Физическая активность человека / В.К. Бальсевич, В.А. Запорожанов. – К.: 1987. – 132с.
4. Волков Л.В. Физическое воспитание учащихся / Л.В. Волков. – К.: Рад. шк., 1988. – 103 с.
5. Гужаловский А.А. Этапность развития физических качеств и проблема оптимизации физической подготовки детей школьного возраста: автореф. дис. ...д-ра пед. наук. – М., 1979. – 26с.

6. Давиденко Д.Н. Социальные и биологические основы физической культуры / Д.Н. Давиденко, В.Е. Зорин, В.Е. Борилкевич [и др.]; отв. ред. Д.Н. Давиденко. – СПб.: СПбГУ, 2001. – 281 с.
7. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с
8. Ротерс Т.Т. Теорія і методика розвитку особистості школяра у взаємодії фізичного та естетичного виховання: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 130001/ Харківський держ. пед. ун-т ім. Г.Сковороди. – Х., 2002. – 40 с.
9. Сухомлинская О.В. Историко-педагогический процесс: новые подходы к общим проблемам / О.В. Сухомлинская. – К.: А.П.Н., 2003. – С 59.

Т.Г. ЧИЖИК. ПРОБЛЕМА ОПРЕДЕЛЕНИЯ ПАРАМЕТРИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК РАЗВИТИЯ УЧЕНИКОВ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ШКОЛ

Резюме. В статье определены ретроспекция исторических истоков научных знаний о сущности человека, направления и способы ее обучения, воспитания и развития. Показана эволюция представлений о природе человека от античности до современности, приведены результаты изучения философских, педагогических и антропологических работ по естественным резервам человека и путей их развития. Рассмотрено развитие ребенка в пространственном, временном и энергетическом измерениях.

Ключевые слова: личность, развитие и воспитание личности.

T.G. CHYZHYK. THE PROBLEM OF DETERMINING THE PARAMETRIC PERFORMANCE OF SECONDARY SCHOOL STUDENTS

The summary. In the article the retrospective historical origins of scientific knowledge about the nature of man, the direction and methods of its training and development. The evolution of ideas about the nature of man from ancient to modern times, the results of the study of the philosophical, pedagogical and anthropological works on natural reserves rights and ways of their development. We considered a child's development in space, time and energy measurements.

Key words: personality development and education of the person.

Рекомендовано до друку.
Д-р. пед. наук, проф. І.С. Войтович.

Одержано редакцією 11.02.2016 р.

УДК: 371.134

Г.В. ШЕЛЮК

РОЛЬ ЖУРНАЛУ «ЦЕРКОВНО-ПРИХОДСКАЯ ШКОЛА» В РАЗВИТКУ ПОЧАТКОВИХ ШКІЛ ДУХОВНОГО ВІДОМСТВА

Резюме. У статті проаналізовано роль журналу «Церковно-приходская школа» в розвитку початкових шкіл духовного відомства. З'ясовано, що журнал «Церковно-приходская школа» до певної міри компенсував нестачу навчальної і методичної літератури учителям шкіл духовного відомства: сприяв формуванню педагогічної майстерності вчителів початкових шкіл, був своєрідним навчально-методичним посібником, трибуною обміну досвідом творчих вчителів; допомагав педагогам удосконалювати викладання, управління, виховання й методичний супровід занять, прискорюючи в такий спосіб процес модернізації вітчизняної початкової освіти.

Ключові слова: початкові школи духовного відомства, церковнопарафіальна школа, журнал «Церковно-приходская школа».

Постановка проблеми. Значення педагогічної журналістики, яка, забезпечуючи відкритість і доступність процесів, що відбуваються в сфері освіти, сприяє діалогу між державою й усіма учасниками освітньої системи, на сьогодні значно збільшується. Педагогічна журналістика є, водночас, однією зі складових і культури, і освіти, має свої досягнення й цінності, а, отже, й традиції. Генеза педагогічної журналістики свідчить про те, що вона традиційно вносила вагомий вклад у розвиток системи освіти: наприкінці XIX – початку XX ст. найбільш значимими журналами у суспільстві були саме педагогічні.

Своєю чергою, успіх сучасної педагогічної преси й продуктивність її внеску в модернізацію системи освіти багато в чому буде зумовлений врахуванням позитивного й негативного досвіду й ступенем опори на історичні традиції педагогічної журналістики, які почали формуватися ще в кінці XIX – початку XX ст. Саме у цей історичний період з'явилося значна кількість журналів, що виражали традиції вітчизняної педагогічної періодики. Одним з них став журнал «Церковно-приходская школа» (1887-1906) – щомісячник, який видавався з 1887 р. у Києві, при Київській єпархіальній училищній раді. Основними відмінними рисами журналу «Церковно-приходская школа» від інших журналів було те, що публікації у журналі висвітлювали положення церковних шкіл Росії, дидактичні й методичні питання церковної освіти, розпорядження й постанови урядових закладів. В «Церковно-приходской школе» додатково публікувалися твори художньої літератури, тексти й ноти духовних пісень. Крім висвітлення основних навчальних і виховних процесів у церковних школах, він містив замітки з церковної історії краю, літературні проби місцевого духівництва.

© Г.В. Шелюк, 2016